

IV.

Havlíčkovy články proti Vídenskému deníku patří k nejskvělejším ukázkám polemického umění a myšlenkové bystrosti. Odhaloval v nich podstatné rysy absolutistického režimu, zvláště jeho pokrytectví, s nímž dával domnělou záruku ústavnosti a národních i občanských práv rakouským národům. Cílem Havlíčkových polemických útoků byla zvláště vládní teze — hlásaná Thunem a popularizovaná Vídenským deníkem —, podle níž měla vinu na nerovnoměrném uplatňování národních práv v Rakousku (správněji řečeno na diskriminaci slovanských národů) nikoli centrální vláda, ale politická reprezentace těchto národů a sami jejich příslušníci.

„Právo národnosti naší jest svaté“ — psal například Vídenský deník 27. září 1850. „Provedení jeho nezáleží na vládě ani na kom jiném, nýbrž jediné na nás samých. Jednejme jen my všude podle práva svého, ovšem vždy se slušnou šetrností k právu jiných národovců, neužívejme ve svých shromážděních cizého jazyka, obcujme mezi sebou i v soukromí pomocí svého jazyka, úřadům nepodávejme spisů jiných nežli českých, zastupujme záležitosti své všude a ve všech potřebách přirozeným svým jazykem, snažme se, abychom měli dosti českých učitelů způsobilých na gymnázia i univerzity a úředníků česky vzdělaných do úřadů nejvyšších i nejnižších, a jistě s pomocí boží právo své provedeme bez křiků a nářků, jak na muže sluší, i kdyby se proti němu stavěly brány pekelné“.

Se vším svým sarkasmem ukázal Havlíček,¹ jak celá tato koncepce národních práv (zúžených ostatně jen na stránku jazykovou) je jejími autory vědomě postavena na falešných premisách, neboť vládou vytvořená a udržovaná situace v českých zemích zcela znemožňovala uplatňování a prosazování i nejzákladnějších národních práv, daných dosud platnou ústavou.

Vídeňská vláda nemohla ovšem nadlouho trpět Havlíčkovo působení, které odkrývalo mocenské metody absolutismu a udržovalo v nejširších lidových vrstvách ducha protivládního odporu. V červenci r. 1851 bylo o osudu Slovanu rozhodnuto, a to zavedením tzv. výstražné soustavy. Podle ní mohl místodržitel po dvojí výstraze zastavit nepohodlný časopis, „směřuje-li [...] setrvale k tomu, co trůnu, jednotě a celosti říše, nábo-

¹ Farizejové rovnoprávnosti národní. Slovan 5. října 1850; Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl III/1, str. 371 n.

ženství, mravopověstnosti nebo vůbec základům společnosti státní jest na odpor“. — „Není to nic jiného než prohlášení obleženosti na tisk v celém mocnářství“, komentoval toto opatření Havlíček. „Tento nový paragraf jest pohřební píseň zvláště pro nás zhotovená ve Vídni“.²

Jinak ovšem přijímal nové opatření Vídenský deník. Podle něho (jak napsal 11. července 1851) „vláda žádná nesmí trpěti, aby se pod jejíma očima zákon a vykonavatelé jeho obraceli v posměch, aby se nedotknutelné základy státní moci podkopávaly, aby se pod rouškou opozice proti vládnímu systému bojovalo proti bytnosti státu samého“.

S neskrývaným zadostiučiněním kvitoval pak Vídenský deník nutný a bezprostředně už nadcházející konec veřejné činnosti Havlíčkovy. Úvodník Vídenského deníku z 1. srpna 1851 je obžalovacím spisem proti Havlíčkovi. Vytýká se mu zde — stejně jako v citované Helfertově zprávě Thunovi —, že převzal úlohu a pozice radikálů, když ti byli v květnu 1849 zneškodněni, a že útočil na vládu a na její hlavní oporu, církevní hierarchii. Už během kroměřížského sněmu prý „redaktora Národních novin opouštěla pevnost v mírných zásadách; i nechával se strhávati větrem obecného tehdy v Praze mínění, snad bezděky, tak daleko, až mu docela podlehl, a posléze nastoupil v samé šlépěje těch, proti kterým druhdy byl bojoval [. . .]. Posléze krok po kroku, častěji jsa vystříhán od vojenského velitelstva vždy po výstraze se zmírniv, brzy ale znova rozvázav, slova daného nedrže, dovedl toho sám na své noviny, že mu byly neodvolatelně zastaveny. — Nech se pamatuje, jak pobývav tehdy ve Vídni a ucházejce se o nové povolení sliboval mírnost [. . .]. Jak jednal ve Slovanu, to ví celé obecenstvo jeho. On arci nedělal náruživé deklamace, nepopouzel vášně: sic by ho snad nebyli nechali tak dlouho užívat svobody tisku. Ale zdaliž jen křiklouni jsou nemírní? Či není-liž mnohem větším původem nemíru ten, kdo rozvíravé zásady vtrhuje s krví chladnou a pod přikrytím žertu? A jaké jsou zásady, jež on hlásal ve Slovanu až dosavad? On nešetřil náboženství, ba ani nejposvátnější jeho city: nech si přečte při chladné rozvaze na důvod toho epištolu tu, kde v podobenství mluví o tom, co udělali biskupové atd. se zakladatelem našeho náboženství; on nešetřil zákona: račiž si jen vzpomenouti, jak říkával, však my to dovedeme otočiti tak, aby zákonem na nás nemohli přikročiti; on nešetřil povinností k státu: nech vyhledá si jen ono číslo Slovana, kde za vrch politické dospělosti schvaluje, aby národ každou chvíli mohl revoluci provésti; on nešetřil cizí cti: nech si vzpomene na nepravdy a uliční posměchy, jež vrhal na muže zcela bezúhonné. A po tomto všem chce mluvíti světu o své mírnosti“.

Havlíček ještě naposledy odpověděl Vídenskému deníku, a to článkem Slovan se loučí s Vídenským deníkem:³ bryskně odmítl obžalobu z „ne-

² Jeden paragraf. Slovan 16. července 1851; Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl III/2, str. 767–768.

mírnosti“ vůči vládě, ukázal, že věrolomností se provinují představitelé vídeňského režimu, nikoli on, a zakončil slovy, jimiž — s humorem trochu melancholickým — přesně postihl situaci, význam a úlohu Slovana i Vídenského deníku v našem národním životě:

„Nastal již čas loučení, a tato slova byla poslední, které Slovan v čas bytování svého v tomto slzavém údolí promluvil s Vídenským deníkem. Brzy budou naše kosti srovnány k otcům — naše kosti je zase plurál, a aby mu dobře bylo rozuměti, doložíme, že naše znamená kosti Slovana a Vídenského deníku. Slovan umře nepřírozenou smrtí v nejlepší síle, Vídenský deník zmrtva narozen jest; ale Slovan i po své smrti více bude mítí života než Vídenský deník při svém narození. Slovanu, až skoná, budou zvoniti všude hrany a na tisíce věrných přátel bude ho litovati: tebe, milý Deníku, až uhasne tvůj kahánek, v tichosti zavezou do některé šachty vídeňské a žádný se ani nezeptá, kde jsi pochován“.

Když Slovan zanedlouho (14. srpna 1851) vyšel naposled, redakci Vídenského deníku rychle vyschl zdroj námětů k politickým článkům, úvahám a polemikám. Proto se také, jak jsme připomněli, časopis od 1. října 1851 změnil v týdeník a brzo nato úplně zanikl.

V této krátké konečné fázi nacházíme ve Vídenském deníku už jen velmi málo toho, co by stálo za zmínku. Snad jen to, jak Vídenský deník komentoval Havlíčkův kutnohorský proces v listopadu 1851 a Havlíčkovu deportaci v prosinci téhož roku. První událost poskytla listu vítanou příležitost k tomu, aby znovu vyjádřil své protihavlíčkovské a vídeňsky loajální stanovisko. Havlíček, jak známo, byl před kutnohorskou porotou obžalován z přečinu pobuřování proti vládě, a to pro dva články ze Slovanu.⁴ Porota však Havlíčka zprostita viny. Rakouská vláda tím byla podrážděna; právě tento kutnohorský rozsudek vedl pak k jejímu rozhodnutí zbavit se Havlíčka internací. — Vídenský deník přinesl o procesu poměrně obšírnou zprávu,⁵ v níž jeho průběh líčil s předstíranou objektivitou. Vlastním smyslem článku však nebylo zpravodajství o procesu, nýbrž úsilí vrhnout na porotu podezření, ba obvinění, že jednala a rozhodovala pod vlivem Karla Havlíčka a jeho přátel a pod tlakem české veřejnosti. „O výsledku celého přelíčení“ — psal Vídenský deník — „panovalo již ráno po městě obecné mínění, že vyřčena bude nevina; neboť kromě toho, že někteří z porotců velmi přátelsky se k obžalovanému měli, jej před soudem v bytu navštívivše, za jisto se zná, že porotcům, kdyby výrok jich jinak vypadl, bylo vyhrožováno“.

Ke kutnohorskému procesu se Vídenský deník vrátil ještě jednou, a to

³ Slovan 7. srpna 1851; Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl III/2, str. 787 n.

⁴ Správa záležitostí obecních, Slovan 5. a 15. února 1851; Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl III/1, str. 610 n., a Proč jsem občanem, Slovan 1. března 1851; Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl III/2, str. 657 n.

⁵ 6. prosince 1851 v článku Z Kutné Hory dne 30. listopadu.

20. prosince 1851 úvodním článkem, datovaným ve Vídni 18. prosince. Z článku nevyplývá, zdali jeho pisatel už znal Havlíčkův osud (k deportaci došlo 16. prosince), je to však krajně pravděpodobné, protože článek může vycházet jediné ze zasvěcených kruhů, blízkých vládě. Mimo jiné se zde píše:

„Kdo poněkud nestrannou myslí přehledl běh řízení tohoto, i jen v tom stručném dopisu, jenž z Kutné Hory byl nám sdělen,⁶ nemůže se ubránit nemilému dojmu. Nehledíc již na nic jiného, nelze tajiti, že tam ústavu porotního bylo užito k pouhé demonstraci. Strana, jejížto hlavní zástupce seděl na místě obžalovancův, uchopila se příležitosti této, aby moc svou, nedbající ani zákonů, opět jednou okázala. Obecné mínění před počítím porotního řízení po městě rozšířené, že nech věc stojí jakkoli, obžalovaný bude prohlášen za nevinného, vyhrůžky, které proti porotcům, kdyby jinak vyřkli, proskakovaly, přátelské návštěvy porotců u obžalovaného jsou jen důkazy, že strana své přípravy tak zosnovala, že se nepotřebovala báti o vítězství. — Přelíčení samo bylo novým toho důkazem. Obžalovaný vůči tomu, že obviněn byl z pobouzení nechuti k vládnímu řízení, neváhá tvrditi, že *chtěl* vzbuditi nechuť proti vládě; článek svůj, který patrně naměřen jest k tomu, aby hyzdil řízení vládní, brání prostě tím, že za to nemůže, když rakouská vláda všechny ty obvinění jeho potahuje na sebe a jej proto stíhá. Vedle toho řeč obhájce,⁷ který dost slov nemá k vychvalování rakouské vlády, *té samé*,⁸ o které klient jeho před chvílí pravil, že jest špatná, že lid na špatnosti její chtěl upozorniti — není-liž to co jiného nežli snižování poroty v pouhou demonstraci? Poroty, tohoto ústavu, jehož nevyhnutelnost a posvátnost zrovna ti, jenž s ním tak nakládati se ostýchají, ustavičně mají v ústech, vyhlašující každou sebevíce lichou pověst, že naň vláda chce sáhnout, za zradu nad právy národu. Kdo sahá více na posvátnost jeho, kdo podkopává více trvání jeho? Zdali ten, kdo skutkem dokáže, že si z něj dovede udělati hračku, že tak jest mocen, že zákon ani v porotě dostihnouti viny jeho nemůže, anebo ten, kdo z takovýchto zneužívání zákona i ústavu k obraně jeho ustanoveného konečně nabude přesvědčení, že obraně zákona jiných prostředků je třeba? Odpověď tuším jest nasnadě“.

Článek, jak vidět, je nejen obžalobou kutnohorské poroty i Havlíčka samého, ale současně vlastně už i zdůvodněním zákroku proti Havlíčkovi; to je průhledně skryto ve slovech, podle nichž je třeba „obraně zákona jiných prostředků“.

A poslední zprávu Vídeňského deníku o Havlíčkovi čteme v témž čísle z 20. prosince 1851. Je to už jen stručné a nekomentované oznámení o jeho internaci, přetištěné z oficiálního rakouského tiskového orgánu:

⁶ Jde o citovanou zprávu Vídeňského deníku z 6. prosince 1851.

⁷ Byl to známý pražský advokát a politik JUDr. Josef Frič, otec J. V. Friče.

⁸ Proloženo Vídeňským deníkem.

„Österreichischer Correspondent ode včira píše: Známy spisovatel Karel Havlíček, který s politováníhodnou setrvanlivostí v písmu i v řeči rozhořčený boj proti autoritě světské i duchovní od několika let provodil, jest za příčinou svého vůbec škodného působení, jmenovitě na nižší třídy lidu českého jazyka, z Čech vypověděn a město Brixen v Tyrolích jemu za bydliště vykázáno. Constitutionelles Blatt aus Böhmen píše, že byl dne 16. prosince z Německého Brodu v průvodu c. kr. policejního komisařa v poštovním voze odvezen přes Jihlavu“.

